

Libuše Koubská | Jiří
Stránský

**MŮŽEŠ-LI
UDĚLAT
RADOST,
MUSÍŠ**

Vyšehrad ROZHOVORY

Fotografie Dana Mojžíšová, Oldřich Škácha,
Libuše Ludvíková, Ondřej Němec,
Martin Stránský a archiv Jiřího Stránského
Obálku s použitím fotografie Dany Mojžíšové
a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
Redakčně zpracovala Blanka Koutská
Odpovědná redaktorka Marie Válková
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o.,
roku 2013 jako svou 1141. publikaci
Vydání v elektronickém formátu pdf první,
podle 1. vydání v tištěné podobě
Doporučená cena E-knihy 150 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

Copyright © Libuše Koubská, Jiří Stránský, 2012

ISBN 978-80-7429-368-9

ÚVODEM

Ke knížce rozhovorů jsme se se spisovatelem Jiřím Stránským sešli poprvé v jednom deštivém, studeném únorovém dopoledni. Přijel pro mě gentlemansky autem, že prý bych jejich ulici napoprvé obtížně hledala. Byl po nemoci, která ho zle potrápila, ale tvářil se jakoby nic. Jako by mu nebylo osmdesát let, během nichž mu osud přdestřel výjimečně pohnuté, drsné a dramatické životní události. Jako by utíkáni hrobníkovi z lopaty bylo běžným sportem.

Pohublý, ale svižný, každou chvíli vybuchující smíchem. Už při prvním setkání jsem pochopila, že připravenou osnovu, bodák, nástin směřování otázek si můžu strčit za klobouk. Jiří Stránský je vypravěč, příběh stíhá příběh, historky se větví, nečekané pointy evokují další nečekané asociace...

Sklapla jsem blok a poslouchala příjemně naléhavý, bezprostřední hlas, který jsem dosud znala jen z rádia, když tam před časem Jiří Stránský po ránu četl své fejetony.

Pak jsem do vily na pražské Ořechovce chodila pravidelně každý čtvrtek. Naslouchala, nahrávala na magnetofon, prohlížela si knihy, obrazy, fotografie rodiny a přátel na stěnách, stáda figurek koníčků. Občas jsem se přece zeptala.

Poznala jsem sympatickou dceru Jiřího Stránského Kláru, která přicházela vyprat prádlo, a když se se svým tátou loučila, vždycky se tak něžně objali, jak by to mělo mezi rodiči a dětmi být.

V zimě posedávala na větvích před okny hejna důstojných havranů, s prudkým jarním sluncem se na cípku trávníku mezi viaduktem a zahrádkářskou kolonií objevila od hlavy k patě potetovaná dvojice milenců. V bloku jsem měla zapsáno, že jen

jedna věc v životě může být první. Že nejjednodušší je mluvit pravdu. Také, že spisovatelé není dovoleno všechno. Občas mě vyváděly z míry odpovědi typu, ale to jsem přece už všechno napsal ve Zdivočelce, v Oblouku, ve Starci a smrti, ve Štěstí, v Aukci, v Tiché poště ... „Ale tohle by měl být rozhovor s vámi, ne s vašimi knížkami,“ bránila jsem se. Jiří Stránský už byl ovšem jinde, už se nadechoval: „A tenhle příběh jsem vám ještě nevyprávěl, ten se vám bude líbit!“

Natočených kazet přibývalo. Pak rozkvetly magnolie a Jiří telefonoval z motolské nemocnice, z plicního oddělení, z jednotky intenzivní péče, že se mu vrátil zápal plic. Během půl roku už čtvrtý. Ve špitále pobyl třicet sedm dní, bylo to s ním velmi vážné, málem umřel. Ale i tam měl u ruky laptop a nepřestal psát své pravidelné fejetony pro Mladou frontu Dnes. Byl pořádně zdrchaný, těžce se mu dýchalo, ale při návštěvě mi pyšně hlásil, že ani na jipce pro něj nepřipadá v úvahu, aby se nepostavil, když potřebuje na záchod. Obklopen novinami pozorně sledoval dění. Jako veškerá prostředí v jeho životě – dětství a mládí ve velmi vzdělané a vysoce společensky postavené rodině, od jednadvaceti let pak vězení, lágry, uranové doly, práce v dělnických profesích či u benzinové pumpy – i nemocniční prostředí ho inspirovalo ke psaní. V tomto případě k aktuálnímu komentování dohadů o poslanecké imunitě. Pár dní poté, co ho propustili domů, napsal do svého mladofrontovního fejetonu mimo jiné i tohle: ... *protože tam ve špitále, aby mě zbavili pneumokoka na plicích, do mě prali pod tlakem všechna různá antibiotika, mám teď takzvaného zaracha, tj. že nesmím mezi lidi a ještě musím mít cosi jako rodinné kurátory. To proto, že ona antibiotika způsobila, že jsem bez imunity. Což mě logicky muselo přivést k porovnání sebe (jistěže ne co do důležitosti) s poslanci a senátory. Jakých – například – antibiotik by bylo třeba, aby o své imunitě přišli, aniž by jim z toho Ústavní soud mohl či nemohl pomoci. Nebo: na jak dlouhou dobu by museli mít domácí vězení a s jakými kurátory, a kdo by odpovědně stanovil, že už se jejich imunita obnovila...*

Když mě v nakladatelství Vyšehrad o knižní interview s Jiřím Stránským požádali, byla to pocta, ale zároveň závazek. Už tu přece existuje Srdcerváč, před sedmi lety vydaný rozhovor,

který s ním vedl Jan Lukeš, podrobné resumé spisovatelova života a díla. Nakonec jsem si řekla, že v tomto případě by mohlo jít spíš o resumé názorů, postojů, životních zkušeností člověka, o němž filmař Pavel Juráček kdysi prohlásil: „Jiří Stránský je člověk do nepohody; musím se ho držet, protože sám už sílu čelit osudu postrádám.“

Člověk do nepohody – vstřícný, pohotový, trochu romantik, optimista s vlohou brát si pro sebe z událostí a lidí vždy spíš to lepší než horší. Statečný a se silnou vůlí. S rodinným heslem Můžeš-li udělat radost, musíš! Kdo z nás by někoho takového nepotřeboval nablízku?

Když to nejde osobně, proč ne alespoň prostřednictvím knížky. Při její přípravě mi jednou Jiří Stránský – už nevím, v jaké souvislosti – řekl: „Je-li vám někdy těžko, špatně, smutno, zima, narovnejte se! Hned vám bude líp.“

Měl pravdu, účinkuje to.

Libuše Koubská

Politika a naděje

■ Vnuk premiéra a kluk ve stáji ■ Rytíř
se sociálním cítěním ■ Prezident českého
PEN klubu ■ Optimista, který sází na
fungující rodinu a na nastupující generaci.

Narodil jste se doslova se zlatou lžičkou v puse, do milionářské rodiny. Po tatínkovi, významném pražském advokátovi Karlu Stránském, jste navíc rytíř Stránský ze Stránky a Greifenfelsu. Jaké to bylo vyrůstat v takovém prostředí?

Byla to opravdu velkoburžoazie jako bejk, jak rád říkávám. Ale přes to všechno jsem měl v sobě odmalička sociální citění, díky svému dědečkovi z maminciny strany Janu Malypetrovi, který byl sedlák, velkostatkář, a zároveň člověk se smyslem pro sociální fair play.

Dědeček Jan Malypetr, prvorepublikový předseda vlády, čelný představitel Republikánské strany českého venkova čili agrárníků, tedy naprosto pravcový politik?

Ano, právě tehle agrárník mě vychovával v hlubokém sociálním přesvědčení. Deputátníci, jejichž zbídačelostí komunisti argumentovali, tak tihle deputátníci u dědečka na statku v Klobukách měli za první republiky rádio a lednici. To rádio bylo krystalkové a do lednice se dovážel led z pivovaru – mluvíme o třicátých letech minulého století. Ani jsem nedutal, když babička přišla do obrovské kuchyně, aby rozdělovala mzdu v naturáliích čili deputát. Měla tam obrovskou hroudu más-

la, koše vajec, hory špeku. Váha tam ale nebyla. Deputátnice přicházely a babička se jich ptala, kolik čeho potřebují. A ony říkaly, vejce ještě mám, máslo už mi schází...

To byl zosobněný ideál komunismu.

Kdykoliv jsem k deputátníkům přišel, nebyl jsem vnuk jejich pána, ale ten kluk, kterej je furt špinavej. Byl jsem grázl, všude jsem lezl. Přál jsem si stát se sedlákem. Protože jsem pořád toužil po koních, dědeček mě o prázdninách poslal k sousednímu statkáři a tam jsem každé ráno ve čtyři vstával a kydal hnůj a ošetřoval koně.

Ale ještě k dědečkovi Malypetrovi, kterého jsem velice miloval. Je taková slavná historka, tradovaná u nás v rodině, jak jsem jako úplně malé dítě na návštěvě v Lánech odmítl stisknout ruku prezidentovi Masarykovi. Byli jsme u něj na návštěvě a mě mrzelo, že můj dědeček není taky takový krásný, vysoký, štíhlý elegant jako TGM. Masaryk ke mně napřáhl ruku a řekl: „Tak co, ogare?“ A já prý se k němu otočil zády a šel pryč. Asi jediný člověk na světě, kdo tohle udělal.

Až po dědečkově smrti jsem se dozvěděl, že jsem zřejmě byl jeho nejoblíbenější vnuk, sice syčák, ale jediný, který se ho dovedl ptát a naslouchal mu. Aspoň v rodině se to říkalo.

Jaký vlastně máte vztah k majetku, k penězům?

Protože jsem po otci ze šlechtické rodiny, i když jen z nízké šlechty, vím, že je bezpečně jeden faktor, který charakterizuje lidi modré krve: povinnost ošetřovat a množovat svůj majetek, ale ne pro své vlastní dobro, nýbrž pro dobro dalších generací. Tohle by měl dělat také náš stát, jenže to bohužel nedělá.

Když si vezmete všechny zdejší významné staré šlechtické rody, počínaly si tak, myslely na své vnuky a pravnuky. Sám jsem to měl se vztahem k majetku těžké, kriminál mě poznamenal. Máte-li deset let jako jediný majetek kartáček na zuby, těžko se srovnáváte s čímkoliv dalším navíc.

Moji bratři, kteří emigrovali a oba dva byli švýcarští občané, přivyklí kapitalismu, přišli po listopadu 1989 s nápady,

z nichž se mi protáčely panenky. Chápal jsem sice, že by nám majetek měl být vrácen jako dědicům; zároveň jsem cítil, že to všechno vybudoval můj táta, že sám jsem se o to nijak nezasloužil. Peníze z toho stejně žádné nebyly. A ty, které jsem vydělal Zdivočelou zemí, jsem svěřil své ženě, ona byla architektka, tak si mohla alespoň přestavět naši chalupu v jižních Čechách podle svého, viděl jsem, jakou jí to dělá radost.

V nějakém interview pro noviny jste jednou řekl, že jako šéf zahraničního oddělení Českého literárního fondu, prezident Českého centra Mezinárodního PEN klubu a předseda Rady Národní knihovny jste peníze uměl úspěšně shánět, i když to občas dost bolelo; že jste se o spisovatele dobře staral. V roli prezidenta českého PEN klubu jste účinkoval třináct let. Od roku 1992. Hned v devadesátém čtvrtém se v Praze konala velká událost – Světový kongres PEN klubu. Jaké to tenkrát bylo?

Velkolepé. Účastnilo se pět set padesát delegátů, spousta hvězdných spisovatelských osobností. Z Londýna přijel tehdejší prezident Světového PEN klubu Donald Harwood, spisovatel a dramatik – u nás známý především hrami Garderobiér a Na miskách vah, dále americký dramatik a esejista Arthur Miller, anglický dramatik českého původu Tom Stoppard, nigerijský nositel Nobelovy ceny za literaturu Wole Soyinka, jeden z nejznámějších německých spisovatelů Günter Grass...

Ten ovšem letos v dubnu pobouřil celý svět svou kontroverzní básní Co je zapotřebí říci, v níž obvinil Izrael z držení jaderných zbraní, kterými může vyhladit Írán. Odsoudil Izrael, že tím ohrožuje křehký světový mír; kritizuje Německo, že poskytlo Izraeli jadernou ponorku. Co si o tomhle Grassově textu myslíte? V roce 1994 jste právě jako šéf PEN klubu Grassovi předal Cenu Karla Čapka, byl jedním z jejích prvních laureátů.

Byl to nápad Václava Havla, abychom na kongresu tuhle cenu udělili významným světovým spisovatelům, kteří pomáhali disidentům – a PEN klub s tím souhlasil. Mezi dalšími adepty byl například William Styron. Ale těmi úplně prvními

byli Günter Grass a Phillip Roth. Mimo jiné i proto, že jeden je Němec a druhý Žid, zdálo se nám to jako výmluvná symbolika.

Jak si na Güntera Grasse vzpomínáte? Jaký byl?

Trochu morous, který ale rád stál ve světle reflektorů a zároveň nechtěl dávat interview. A vždycky se snažil o to, aby si přihrál vlastní polívčičku. Tím mi začal být protivný.

Když se pak po čase veřejně přiznal ke svému členství v Hitlerjugend, podotkl jsem k tomu jen, že se jeho knihy už tolik neprodávají, takže potřeboval eroberung. A báseň, co v ní teď obviňuje Izrael, je stejného rodu. Zase potřebuje na sebe upozornit. Přitom se vyslovuje k něčemu, o čem nemá ponětí, co viděl z ponorky a ještě se zataženým periskopem.

Je čestným členem našeho PEN klubu, ale vyloučit ho nemůžeme, nemáme institut vyloučení nebo vyhození. Navrhl jsem, aby se k tomu PEN klub vyjádřil, aby to odsoudil. Ale PEN klub je opatrný, jediný enfante terrible jsem já. Ještě básník Pavel Šrut, ten se taky velice rozčílil.

Jak se vůbec díváte na příležitostnou, případně angažovanou poezii? Na protestsongy? Teď máme zrovna novinku Davida Kollera a Barbory Polákové, píseň Jsme v prdeli a můžem si za to sami.

Neměl jsem angažovanou poezii nikdy rád. Ani prvorepublikovou, ani poválečnou. A to, co psával Pavel Kohout nebo Zdeněk Mahler, se mi vysloveně přičilo.

Vyrostl jsem v jiném prostředí, to mi pomohlo držet si nadhled díky vzdělanosti rodičů. A pak samozřejmě ta zkušenost milionářského synka, který spadl s celou svou rodinou hubou do sraček a hodně dlouho trvalo, než se z nich vyhrabal.

Ale vy jste se taky ptala na protestsongy. Mně se ten Kollerův a Polákové líbil. Protože jsou to inteligentní lidi a cítím v tom, že nejde o prvoplánovou naštvanost, ani o konjunkturalismus. Prostě za sebe řekli, co si myslí.

Nepřežil se už PEN klub, má ještě nějaký význam, prestiž?

Určitě má. Především jeho Výbor pro vězněné spisovatele, který monitoruje perzekuce po celém světě. Občas se povede někoho vyrvat na svobodu. Nebo vůbec nějak pomoci. Současný prezident českého PEN klubu Jiří Dědeček se například vydal na Kubu a rozdával tam disidentům počítače, tak tak pak pak vyklouzl.

Vraťme se přece ještě zpátky na legendární světový spisovatelský kongres v Praze.

Kromě spousty hvězd byl jedním z panelistů také Timothy Garton Ash, britský politolog a historik, vynikající znalec střední Evropy. Sprátelili jsme se, čehož si považuju.

Tehdy jsme taky nabídli členství v PEN klubu Václavu Klausovi, který v té době byl skvělý esejista. Už druhý den jsme spolu měli problém. Recepce byla na Hradě, Václav Havel si na tom dal záležet. A Klaus, aby nezůstal pozadu, na druhý den pozval delegáty k sobě do sídla premiéra do Lichtenštejnského paláce na Kampě. Ale hned to zvorál, protože jak se chtěl odlišit, vyhlásil, že na rozdíl od Hradu je Lichtenštejnský palác menší, takže se tam všech pět set padesát delegátů nevejde a aby tedy ze svých řad vybrali delegace, že tam pustí jen dvě stě lidí. Oni se ale na něj vykašlali, vzali to útokem, přijeli tam autobusy. Já jsem jim nebránil a nastal konflikt. Klaus dorazil pozdě a když zjistil, že se do svého vlastního baráku nevejde, začal křičet, kde je ten, co to tady šéfuje? Ani mě nepojmenoval. Tak jsem taky zakřičel, že jsme spolu nepáslí krávy! Osočil mě z komplotu s Václavem Havlem.

Nemáme se s Václavem Klausem v lásce.

Onehdy mi volal můj milý slovenský kamarád Milan Lasica – často si telefonujeme – a on se do telefonu dlouze smál. Pak z něj vypadlo, že spolu s Tomášem Janovicem, aforistou a básníkem, taky mým přítelem, jak tak chodívají spolu do Carltonu v Bratislavě na koňak a vymýšlejí blbosti, zase něco stvořili. Tentokrát na základě článku v týdeníku Respektu, kde bylo napsáno, že se Klaus, až skončí s prezidenstvím, chystá založit svou stranu, kde bude mít Ladislava Bátora

a Janu Bobošíkovou a podobné zjevy. Takže této straně Lasica s Janovicem vymysleli stranický pozdrav. A ten že zní: Těpéro! Tak jsem to hned vepsal do jednoho svého fejetonu v Mladé frontě Dnes.

Těpéro je roztomilé, ovšem vliv, jaký má Václav Klaus na českou společnost, už tak legrační není. Třeba jeho – když to řeknu hodně eufemisticky – euroskepticismus, jeho podpora výše zmíněným reprezentantům ultrapravice a populismu jsou na pováženou. Vás to neznepokojuje?

Díky tomu, že pořád chodím do škol, za středoškoláky, za vysokoškoláky, jsem optimista. Mladá generace s nimi zameňte, věřte mi! Už je docela znám, vždyť to jsou už desítky, ne-li stovky škol, které jsem navštívil a vyprávěl jim svoje veselé historky ze svého věznění. Třeba, jak jsem coby politický vězeň seděl v cele s patnácti vrahy. Bylo nás v ní šestnáct a já jediný jsem byl nevrh... Na konci jsou ovšem ty historky často hodně kruté, ono to těm dětem postupně dochází. Bývá tam plno, jdu tam na hodinu a protáhne se to na tři, studenti se úžasně dobře ptají. Zatím jsem nezaznamenal, že by se někdy nudili, nedávali pozor. Jak jsem už řekl, začínám zvesela, sám sebe trochu shazuju a shazuju svoje trpění. Vždycky se jim v úvodu omluvím, že jsem fosil. Ale kdybych nebyl, nemohl bych o tom všem vyprávět.

Ale teenagerové přece považují za fosily i čtyřicátníky. Takže jestli je vám čtyřicet nebo osmdesát, to už je z jejich hlediska úplně jedno.

To je možná pravda, ale jen trochu. Kdybyste viděla, jací jsou, jak uvažují, jak jsou propojení prostřednictvím internetu. Začátkem prosince loňského roku jsem byl na univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Tam mi studenti o přestávce oznámili, že si hodlají ozkoušet volby na nejbližších krajských a senátních. Dokonce mají spočítáno, že by dovedli založit novou stranu s oněmi dvanácti až patnácti procenty, které rozhodují volby.

Na mnoha českých vysokých školách se nyní konal Týden neklidu. Studenti i mnozí jejich učitelé stávkovali, demonstrovali, protestovali proti zásahům zvenčí do akademického světa, proti ministrovi školství, který navrhl školné. Prezident Václav Klaus jim vzkázal, že jsou paraziti. Co si o tom myslíte?

Mě Týden neklidu nepřekvapil. Bylo to na spadnutí. Také mi několik studentů telefonovalo, nebo poslalo emaily: „Vy byste měl jít s námi!“ A jedna holka mi sdělila, že mi to hlásí, abych viděl, že nekecali, když mi při přednášce říkali, že se hodlají do veřejného života vehementně zapojit.

Vy v nich očividně spatřujete naději.

Ano. Nebudu říkat, že jistotu, ale oni opravdu všemi svými počiny probouzejí předchozí generace z letargie.

Co je k tomu vede?

Jsou rozhořčení. Nadto jsou také vesměs zklamaní ze svých rodičů.

Rodiče dnešních gymnazistů – ti se většinou narodili v polovině šedesátých let...

Ano, to jsou lidé, kteří zažili na plné pecky normalizaci, vyrůstali v ní. Jejich děti mi kladou – opakuje se to naprosto pravidelně – dvě otázky: A proč jste se proti tomu režimu nepostavili, proč jste se nevzbouřili? A proč mi o tom doma nikdo nic nevyprávěl? Tak musím začít s tím, co to byl strach, což se týká ještě víc jejich prarodičů než jejich rodičů. Proč mi náš děda o tom nikdy nic neřekl? Přitom je stejně starý, jako jste vy, říkají mi ti studenti. Vysvětluju jim, že jejich děda s babičkou museli nějak uživit svoje děti, že museli najít nějaký způsob soužití s režimem, i když s ním třeba nesouhlasili. Ale že někteří s ním i souhlasili.

Před pár lety, zrovna se chystaly volby, jsem se ptal gymnazistů, koho budou volit. Jeden kluk řekl, já asi budu volit komunisty, abych naše doma nakrknul. Ale to teď už neslychám, rozdíl pěti šesti let je neuvěřitelný!

Před šesti lety pyšně líčili, že jezdí o prázdninách do Ameriky a do Jižní Afriky, zatímco dnes se mladí vydávají na Kavkaz. A nejen to, vědí, že musejí být odolnější. A taky už odsuzují konzum svých rodičů. Což je půvabné, protože přitom mají všechny ty svoje iPody a iPady. A to jsem nemilosrdnej: „Taky bych byl takhle kritickej – mít to všechno, co máte vy...“

Ale tenor všeho, co ty děti říkají, je, že jim vadí, že se jim rodiče nevěnují. Přitom jsem celoživotně přesvědčen, že se většina věcí daří, když funguje rodina. U nás doma platí zákon o radosti. Ten zní: Když můžeš udělat radost, tak musíš!

Dědeček Jiřího Stránského Jan Malypetr (1873–1947) jako předseda československé vlády po boku prezidenta Masaryka v první polovině třicátých let minulého století. Foto archiv J. S.

Jednání prvorepublikových politických špiček u TGM. Jan Malypetr druhý zleva. Foto archiv J. S.